

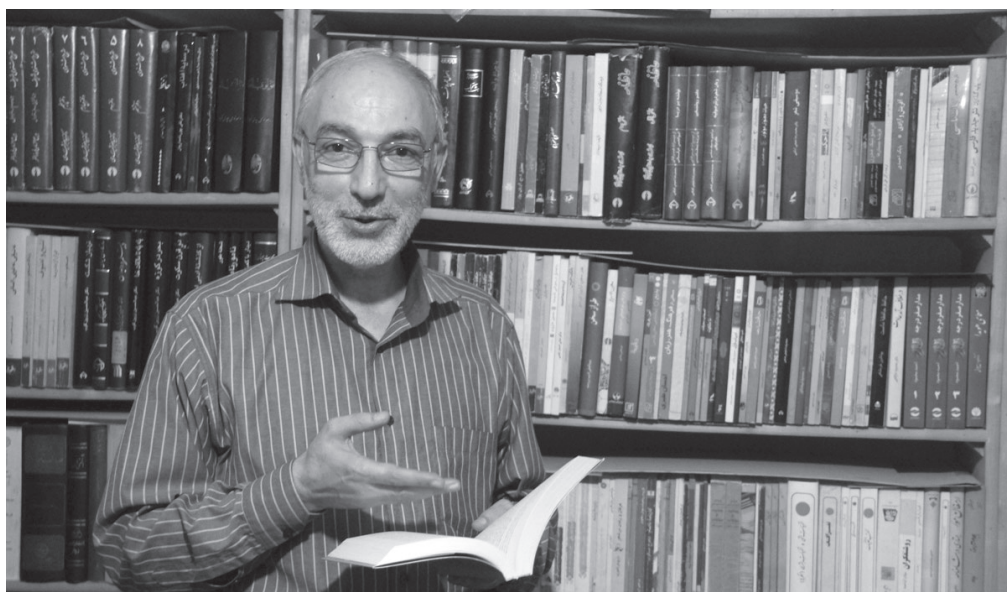
اهدای ربانی

آینه پژوهش ۱۸۲
سال سی و یکم، شماره دوم،
خرداد و تیر ۱۳۹۹

درسوک فرزند قلم

درگذشت استاد رضا بابایی

۲۲۵-۲۳۲

مرحوم استاد رضا بابایی روز اول خرداد ۱۳۴۳ در خانواده‌ای متوسط در قزوین دیده به جهان گشود. وی دوره راهنمایی را در مدرسه محمد قزوینی تحصیل کرد و دیپلم پایان متوسطه را در رشته تجربی از دبیرستان پاسداران (شهید میهن دوست) گرفت. پس از اتمام دبیرستان در سال ۱۳۶۱ برای تحصیل علوم دینی وارد حوزه علمیه قزوین شد. پس از چند ماه برای ادامه تحصیل عازم مشهد گشت. چند ماه هم در این شهر به تحصیل پرداخت و در سال ۱۳۶۲ به تهران آمد. پس از دو سال تحصیل دوره مقدمات در حوزه علمیه ولی عصر (عج)، امام محمد تقی (ع) و شهید بهشتی، در سال ۱۳۶۴ عازم قم شد و در مدرسه حقانی سکونت گزید. پس از فراگیری دوره سطح، چند سال نیز در درس خارج فقه، اصول، تفسیر و فلسفه شرکت جست.

از سال ۱۳۷۰ به تدریس درس‌های منطق، فلسفه، متون عرفانی، ادبیات فارسی، عرب و دروس معارف اسلامی در دانشگاه‌ها پرداخت. در دوره‌ای که در دانشگاه آزاد اسلامی اراک به تدریس مشغول بود، سردبیری مجله «صحیفه مبین» را از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۷ برعهده داشت. در همین سال‌ها مسئولیت ویراستاری نشریه «کیهان اندیشه» را نیز برعهده داشت. همچنین چند سالی به ویراستاری نشریه «آینه پژوهش» اشتغال داشت. در سال ۱۳۸۳ «انجمن قلم حوزه» را بنیان گذاشت و تا ۱۳۸۹ مسئولیت این انجمن علمی را برعهده داشت. افزون بر این‌ها با مراکز پژوهشی فراوان دیگری نیز همکاری داشت و به آنان مشاوره پژوهشی می‌داد.

در دهه اخیر بیشتر به کار پژوهش، نگارش و ویرایش اشتغال داشت. برگزاری بیش از سی دوره کلاس نویسندگی در قم و تهران و شهرهای دیگر ایران، بخشی از کارنامه علمی او است. بیش از سی کتاب و بیش از ۱۵۰ مقاله (در زمینه‌های فرهنگی، ادبی و تاریخی) و بیش از هزار یادداشت در فضای مجازی و مطبوعات، به قلم وی در زمینه‌های دین‌شناسی، فرهنگی، تاریخ معاصر، سیاسی و ادبی منتشر شده است.

او هیچ‌گاه از پیشه ویراستاری کناره نگرفت. وی می‌توانست فعالیت خود را در پدید آوردن آثار جدید متمرکز کند و کارنامه پربارتری از خود برجای بگذارد، ولی با فداکاری، بیشتر اوقات خود را به پیرایش آثار دیگران گذراند، و در حقیقت، فقط مولفان این آثار می‌دانند که ایشان چه نقشی در پدید آمدن یا ارتقای کیفی آثارشان داشته است. برای نمونه، سرویراستاری مجموعه دوازده جلدی «دانشنامه امام علی (ع) پدید آمده در سال ۱۳۸۰ و بازنویسی «دانشنامه ری» منتشره در سال ۱۳۹۷ برعهده او بوده است.

او درباره نوشته‌هایش در ضمن گفت‌وگو با خبرنگاری «شفقنا» می‌گوید: «من عبرت نویسندگان هستم. من متاسفانه از کسانی بودم که زیاد نوشتم. حدود ۳۰ تا ۳۳ کتاب دارم و در حدود ۱۵۰ مقاله و هزار و خورده‌ای یادداشت دارم که از بخش عظیمی از این نوشته‌ها راضی نیستم. یا به خاطر سطح و غنای

علمی و یا متاسفانه به این دلیل که معیشتی و سفارشی بودند. چاره‌ای نبود چون من کار و شغلی نداشتم و ندارم. من در هر کاری که انگیزه‌های درونی داشتم و نوشته‌ام آن‌ها را دوست دارم. حتی اگر سطح پایینی داشتند یا حرف غلطی در آن‌ها زده شده باشد باز هم آن‌ها را آثار خودم می‌دانم و دوستشان دارم. کارهایی از جوانی دارم که بسیار خام هستند و دوستشان ندارم. نمی‌توانم مثل برخی از آقایان بگویم کتاب‌های من فرزندان من هستند و من همه آنها را دوست دارم. نه من برخی از آنها را دوست ندارم و حتی یک نسخه از آنها را نگه نداشته‌ام. برخی از سرنادانی و خام دستی نوشته شده است و برخی سفارشی هستند. سفارشی‌ها کتاب‌هایی هستند که اسپانسر داشتند ولی در اولویت من نبودند و در دستور کار من نبودند و اگر خودم بودم و خودم هرگز آن کار را انتخاب نمی‌کردم و انجام نمی‌دادم. بیشتر یادداشت‌های خودم را دوست دارم. وقتی تامل می‌کنید به نکته می‌رسید و دست‌آورد نکته یادداشت و در نهایت مقاله است. یک نکته را نیم‌توان کتاب کرد. هرچند که آقایان مثل آب خوردن کتاب می‌نویسند. من درباره آثارم جز اینکه بگویم شرمندهم حرف دیگری ندارم.»

استاد رضا بابایی در چند سال اخیر بیشتر در حوزه فرهنگ و دین‌شناسی می‌نوشت و در محافل دانشگاهی به سخنرانی می‌پرداخت. وی از روشنفکران دینی معاصر به شمار می‌آید؛ اما او خود می‌گفت که من بیشتر دوست دارم صدای مردم باشم و با آنان درباره بایسته‌های فرهنگی و اجتماعی گفت‌وگو کنم. وی معتقد بود که همه چیز باید در خدمت انسان و جامعه باشد و هیچ چیز در جهان، ارزش و اهمیت جان و مال انسان‌ها را ندارد. بنابراین اگر هراندیشه یا علم یا آیین و دینی، چیزی را برتر از جان و مان انسان‌ها قلمداد کرد، دشمن انسانیت و مانع رشد عقلانی و اخلاقی جامعه است. همچنین در سیاست، طرفدار آزادی‌اندیشه و دموکراسی بود و در حوزه فرهنگ، از گفت‌وگو و تفکر انتقادی حمایت می‌کرد.

استاد رضا بابایی در چهارده ماه پایان عمرش درگیر بیماری جانکاهی بود و در این مدت رنج بسیاری کشید. سرانجام در هجدهم فروردین ۱۳۹۹ در پنجاه و پنج سالگی در قم دیده از جهان فرو بست. پیکر او به زادگاهش قزوین انتقال یافت و در آرامستان بهشت معصومه (چوبین در) - قطعه مشاهیر - آرام گرفت. درگذشت او نه فقط خانواده او را مصیبت زده کرد، بلکه دوستان و دغدغه‌مندان عرصه علمی، دینی و سیاسی کشور را به سوگ نشاند. در پی درگذشت وی دوستان و رجال علمی داخل و خارج از کشور، بایام‌های تسلیت و اعلامیه‌هایی مقام علمی و خدمات فرهنگی آن مرحوم را ستودند.

دو ماه پیش از درگذشت استاد بابایی، در بهمن ۱۳۹۸ مراسم نکوداشتی در تجلیل از خدمات فرهنگی ایشان با حضور علاقه‌مندان، شاگردان و مدیران فرهنگی کشور و مدیران استان قم در مجتمع ناشران قم برگزار گردید و از کتاب «فرزند قلم: ارج‌نامه استاد رضا بابایی» که شامل یادداشت‌های جمعی از دوستان و فرهیختگان کشور درباره او است، رونمایی شد.

وی در یکی از یادداشت‌های دوره بیماری‌اش با عنوان «اگر عمری باشد، چنین نوشت:» اگر عمری باشد پس از این هیچ فضیلتی را هم پایه مهربانی با آدمی زادگان نمی‌شمارم. اگر عمری باشد کمتر می‌گویم و می‌نویسم و بیشتر می‌شنوم و می‌خوانم. اگر عمری باشد دیگر هیچ عدالت کوچکی را در هوس رسیدن به عدالت بزرگ تر قربانی نمی‌کنم. اگر عمری باشد از دین‌ها تنها مذهب انصاف را برمی‌گزینم و از فلسفه‌ها آن را که سر به هوا نیست و چشم به راه‌های زمینی دارد. اگر عمری باشد همچنان برای آزادی و آبادی کشورم می‌کوشم. اگر عمری باشد خدایی را می‌پرستم که جز محراب حیرت، در شأن او نیست. اگر عمری باشد هر درختی را که دیدم در آغوش می‌گیرم، هر گلی را می‌بویم و هر کوهی را باز نگاه می‌بینم و تنها یک تردید را در دل نگه می‌دارم، طلوع خورشید زیباتر است یا غروب آن ... اگر عمری باشد، قدر دوستان و عزیزانم را بیشتر می‌دانم.»

پاره‌ای از ویژگی‌های اخلاقی و آثار وی را چنین می‌توان برشمرد:

یک. ویژگی‌های اخلاقی

آنچه موفقیت او را دوچندان کرده بود برخورداری از ویژگی‌های اخلاقی پسندیده بود: تواضع، مهرورزی، دلسوزی، خیرخواهی، احترام به هم‌نوع، خوش‌قولی، انضباط کاری، حساس بودن به رنج بشری، دلبستگی به گفت‌وگوی خردمندانه، پذیرش خطا و عدم اصرار بر اشتباه و ...

دو. ویژگی‌های آثار

ذوق ادبی وافر داشت. گه‌گاه شعر هم می‌سرود. همین ویژگی در نثر او تجلی یافته است. با آن‌که به ساده‌نویسی گرایش داشت، کلامش آهنگین است. برخورداری نثرش از تصویرسازی و طنز زیرپوستی، صمیمیتی خاص به نثرش می‌دهد و از همین قلمش را جذاب و دلنشین می‌کند. این شاخصه‌ها نثر او را برخورداری از سبکی ویژه کرده بود که سهل و ممتنع می‌نمود. همچنین در چند سال گذشته نوشته‌هایی با زبان کهن و مضمونی امروزی از زبان شخصیتی به نام «محمد مهتاب» گزارش می‌کرد. بسیاری می‌پنداشتند این حکایت‌ها مربوط قرن‌های گذشته است؛ حال آنکه به قلم او بود و تصمیم داشت مجموعه آنها را به صورت مستقل به چاپ رساند که اجل مهلتش نداد.

سه. آموزش نویسندگی و تدوین متون آموزشی

خدمت دیگری که وی به اهل قلم کرد، تربیت یکی دو نسل نویسنده است که بسیاری از آن‌ها هم‌اکنون در مقام استادی به تدریس نویسندگی مشغول‌اند. او در کلاس‌های نویسندگی فقط به بیان تکنیک‌های نوشتن بسنده نمی‌کرد. راه و روش زیستن و چگونه نگرستن به پیرامون خود را هم می‌آموخت و همین تاثیرگذاری بسیاری در آینده شاگردانش داشت. همچنین چند متن درسی در این زمینه پدید آورد که فقرتئوریک موجود را تا حدودی جبران کرد. این آثار هم‌اکنون از بهترین متون آموزشی در حوزه نویسندگی است.

چهار. نوشتن در فضای مجازی

از اوایل دهه هشتاد که وبلاگ نویسی رواج یافت، وی شاید نخستین وبلاگ نویس حوزه‌ی بود که در این حوزه حضور جدی یافت. نام وبلاگش «سفینه» نام است. اندک زمانی نگذشت که نوشته‌های او در فضای مجازی به استقبال گرایید. او با شناخت صحیح فضای مجازی و اقتضائات آن، در ژانر یادداشت‌نویسی به قالبی نودست یافت که بعدها در کانال تلگرامش به نام «یادداشت‌ها» آن را به تکامل رساند. وی در این یادداشت‌های کوتاه به طرح مباحث اندیشگی گوناگون می‌پرداخت که درونمایه اغلب آنها موضوعات فرهنگی، تاریخی و دین‌شناسی بود. بازنشر این یادداشت‌ها در گروه‌ها و کانال‌های مختلف وایبر و سپس تلگرام حکایت از تأثیرگذاری فراوان آنها داشت. گزیده‌ای از این یادداشت‌ها در کتاب «دیانت و عقلانیت» منتشر شده است که در اندک زمانی به چاپ مجدد رسید. او تصمیم داشت دو مجموعه منتخب دیگر از یادداشت‌هایش در موضوع «فرهنگ و تاریخ» و «ادبیات و عرفان» منتشر نماید که عمرش کفاف نداد.

پنج. کلاس‌های مثنوی خوانی

در چند سال اخیر با سبکی نوبه برگزاری جلسات مثنوی خوانی اهتمام داشت. این جلسات با استقبال گسترده‌ای از سوی طیف‌های مختلف جامعه همراه بود. علاقه‌مندان فراوان این مباحث هفته‌ای یک بار با گرد آمدن در این محفل، افزون بر خوانش درست مثنوی، از مباحث گوناگون ادبی، روانشناختی، دین‌شناسی و... مرتبط با اشعار هر جلسه، بهره می‌بردند و در طول هفته از ارزش معنوی برگرفته از این جلسات مشعوف بودند. او تصمیم داشت شرحی متفاوت بر مثنوی، با سبک جدیدی که در کلاس‌هایش پی می‌گرفت، بنگارد. یادداشت‌هایی هم فراهم آورده بود. این نیز ناتمام بماند. نامش جاودان و یادش فروزان باد.

فهرست آثار

۱. نندبه‌های دل‌تنگی، تهران: موعود، ۱۳۷۷، ۸۰ ص.
۲. قرآن کتاب زندگی، قم: هجرت، ۱۳۷۸، ۱۲۷ ص.
۳. پیش شرط‌های پژوهش در علوم دینی، تهران: مرکز فعالیت‌ها و پژوهش‌های قرآن و عترت، ۱۳۷۸، ۲۱۳ ص.
۴. ترنم قرآن در سیره معصومان (ع)، تهران: هستی نما، ۱۳۸۰، ۱۰۱ ص.
۵. حکایت پارسایان: ۱۱۰ حکایت عرفانی، تهران: هستی نما، ۱۳۸۱، ۱۹۱ ص.
۶. علی (ع) انسان جامع، قم: مؤسسه فرهنگی سماء، ۱۳۸۱، ۱۴۹ ص.
۷. دین‌شناسی حافظ، قم: آیت عشق، ۱۳۸۲، ۲۶۴ ص.
۸. نگاهی به اعجاز بیانی قرآن، تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۵، ۸۶ ص.
۹. حکایات پارسایان: داستانهای عرفانی، تهران: موفق، ۱۳۸۵، ۳۶ ص.

۱۰. لوازم التحریر: پایه‌ها و پویه‌های نویسندگی، قم: انجمن قلم حوزه، ۱۳۸۵، ۷۲ ص.
۱۱. امام خمینی (رحمه الله) از ولادت تا ولایت، تهران: موسسه چاپ و نشر عروج، ۱۲. بهتر بنویسیم
۱۳. یادداشت‌ها و گفتارهای خارج از نوبت، تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۰، ۲۶۴ ص.
۱۴. زیرگنبد نجوا: نیایش نامه، قم: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نقش
۱۵. آیین قلم: جستارها و گفتارهایی درباره نگارش علمی، قم: نور مطاف، ۱۳۹۱، ۲۸۸ ص.
۱۶. داستان‌هایی از زندگانی علی علیه السلام، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۹۲، ۷۵ ص.
۱۷. فقیه مجاهد: درنگی در زندگی، آثار و اندیشه‌های آیه الله محمد مهدی آصفی، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۳، ۹۱ ص.
۱۸. نوبت عاشقی، تهران: ستاد اقامه نماز، ۱۳۹۳، ۱۶۰ ص.
۱۹. لحظه دیدار نزدیک است، تهران: ستاد اقامه نماز، ۱۳۹۳، ۱۷۶ ص.
۲۰. محمد (ص)، برگزیده خدا: زندگی نامه پیامبر اسلام (ص)، تهران: دلیل ما، ۱۳۹۳، ۳۰۱ ص.
۲۱. دین و دینداری: پنجاه و پنج یادداشت کوتاه، قم: هجرت، ۱۳۹۳، ۱۶۴ ص.
۲۲. پیشوای مومنان: زندگی نامه امام علی (ع)، تهران: دلیل ما، ۱۳۹۳، ۲۹۶ ص.
۲۳. این پنج تن: درنگی در زندگی و سیره خاندان نبوت علیهم السلام، اصفهان: قیسات، ۱۳۹۵، ۳۵۲ ص.
۲۴. بانوی اسلام: زندگی نامه فاطمه زهرا (علیه السلام)، تهران: موسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا، ۲۵. پیشوای صالحان: زندگی نامه امام حسن مجتبی (ع)، تهران: دلیل ما، ۱۳۹۵، ۱۸۴ ص.
۲۶. چوتخته پاره بر موج: یادداشت‌هایی در گستره فرهنگ، اندیشه و ادب، ایلام: بازاندیشی، ۱۳۹۵، ۲۱۲ ص.
۲۷. حکایت خوبان: داستان‌های زندگی اهل بیت علیهم السلام، اصفهان: قیسات، ۱۳۹۵، ۱۴۴ ص.
۲۸. دو اختراعات: زندگی نامه امام سجاد و امام محمد باقر علیهما السلام، تهران: موسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا، ۱۳۹۵، ۱۷۹ ص.
۲۹. رستاخیز خون و خرد: زندگی نامه و راهنامه امام حسین (ع)، تهران: دلیل ما، ۱۳۹۵، ۳۳۶ ص.
۳۰. زندگی و بندگی بر پایه آموزه‌های قرآن و حدیث
۳۱. سفرنامه وصال: درنگی در نماز، قم: باهوش، ۱۳۹۶، ۱۶۷ ص.
۳۲. دیانت و عقلانیت: جستارهایی در قلمرو دین پژوهی و آسیب شناسی دینی، اصفهان: آرما، ۱۳۹۷، ۴۶۴ ص.
۳۳. رستگاران: راه و رسم "زندگی و بندگی" بر پایه آموزه‌های قرآن و حدیث، قم: نور معارف، ۱۳۹۷، ۴۵۶ ص.

آثار با همکاری دیگران

۱. آیه الله سید عبدالکریم موسوی اردبیلی رحمه الله علیه از نگاه دیگران، مهدی مهریزی، رضا بابایی، قم: مرکز تنظیم و نشر آثار آیت الله العظمی موسوی اردبیلی (ره)، ۱۳۹۶، ۴۰۰ ص.
۲. دانشنامه ری، زیر نظر: محمدی ری شهری، به کوشش مهدی مهریزی، رضا بابایی، محمد قنبری، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۹۸، ۲ ج.
۳. دردانه: حضرت آیه الله العظمی حاج شیخ محمد تقی بهجت قدس الله نفسه از طلوع تا عروج، رضا بابایی، محسن ربانی، علی ابراهیمی، قم: شفق، ۱۳۸۹، ۳۷۴ ص.
۴. حج ۲۸: گزارش حج سال ۱۳۲۸ ه. ق، رضا بابایی، علی اکبر جوانفکر، تهران: مشعر، ۱۳۸۷، ۴۱۶ ص.
۵. نمازیه های ماندگار: گزیده ای از مقالات دانشوران در آداب باطنی نماز، تحقیق و تدوین محمد اسفندیاری، رضا باقریان موحد، رضا بابایی، تهران: مؤسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا، ۱۳۸۷، ۵۹۲ ص.